

Katja Zupanič, Zgodovinski arhiv na Ptuju: Pogoji dostopa, rokovanja in reproduciranja arhivskega gradiva v slovenskih javnih arhivih - pregled temeljnih čitalniških procesov rabe arhivskega gradiva

Uporaba javnega arhivskega gradiva je opredeljena v slovenski arhivski zakonodaji – Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA,), (Ur. l. RS, št. 51/2014 - 3. poglavje Uporaba arhivskega gradiva v arhivih, 63.-70. člen), Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (Ur. l. RS št. 42/2017) ter iz njiju izpeljana Navodila za uporabo arhivskega gradiva v arhivski čitalnici (čitalniški red), ki jih določimo in sprejmemo arhivi posamezno. Slovenska arhivska zakonodaja uporabo arhivskega gradiva opredeljuje kot eno temeljnih nalog slovenskih arhivov, saj le-to po definiciji uporabnikom služi kot zgodovinski oz. pravni vir.

V slovenskih arhivih je arhivsko gradivo, ki je nastalo pred konstituiranjem Skupščine RS (17.5.1990) javno dostopno brez omejitev, razen tistega gradiva, oz. njegovih delov, ki vsebuje z zakonom varovane kategorije podatkov – tajne ali občutljive osebne podatke (ZVDAGA, 65. člen) oz. podatke, katerih uporaba je omejena bodisi zaradi avtorskih pravic, davčne ali poslovne tajnosti (ZVDAGA, 63. člen). Arhivska zakonodaja se glede uporabe arhivskega gradiva usklajuje s področno zakonodajo.

Arhivi tako ločimo med javno dostopnim, delno dostopnim in tudi nedostopnim gradivom. Varstvo slednjih, ki vsebuje z zakonom varovane kategorije podatkov, predstavlja arhivom enega pomembnejših izzivov in hkrati veliko dela. Glede na zgoraj omenjeno je potrebno ločiti tudi različne tipe uporabnikov, ki imajo različne pravice do uporabe gradiva: splošni uporabniki, uporabniki z znanstvenim in publicističnim namenom (66. člen ZVDAGA), uporabniki s pravnim interesom (68. člen ZVDAGA).

Dejstvo je, da je smisel hrambe gradiva v pravni varnosti - pravna veljavnost gradiva je na prvem mestu (čeprav je gradivo tudi kulturna dediščina).

Pogoje uporabe arhivskega gradiva v arhivski čitalnici podrobneje opredeljujejo Uredba o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva (Ur. l. RS, št. 42/2017), 74. – 83. člen ter Navodilo za uporabo arhivskega gradiva v arhivski čitalnici (čitalniški red).

Obveznost arhiva je, da uporabniku posreduje vsa dostopna informacijska sredstva o arhivskem gradivu, ki ga hrani, ter ga seznaniti s fondi ali deli fondov in njihovim obsegom, v katerih je pričakovati, da so podatki, ki jih uporabnik išče.

Obstoječi čitalniški postopki, ki izhajajo iz arhivske zakonodaje in jih izvajamo v vseh slovenskih javnih arhivih so: registracija, identifikacija, pregled pripomočkov za uporabo arhivskega gradiva/pregled registra fondov, naročilo, priprava arhivskega gradiva, uporaba arhivskega gradiva, zaključek naročila oz. vračilo arhivskega gradiva. Ob tem uporabljamo predpisane obrazce.

V okviru projekta e-ARH.si 2016- 2021 smo slovenski arhivi v fazi priprav na selitev arhivske čitalnice v virtualno okolje. Virtualna arhivska čitalnica (VAČ) bo zagotavljala podporo različnim tipom uporabnikov, vključno z uporabniki iz ranljivih skupin.